
KISSNÉ NÉMETH ÉVA¹

A SZAKMAI KÖZÉPISKOLÁSOKÉRT KULTURÁLIS EGYESÜLET (SZAKE) TÖRTÉNETE

Az idén ősszel lesz 20 éve annak, hogy gondolatban megszületett az 1989-ben meg is alapított Szakmai Középfiskolásokért Kulturális Egyesület (SZAKE). Húsz év egy egyesület számára nem nagy idő, de jelentős időszak annak, aki azt egy szakmai szervezetben végigélte és -dolgozta.

Ez az évforduló számvetésre ad alkalmat, hogy mi történt az eltelt időszak alatt, mi volt jó és sikeres, és mi volt az, amit kudarcként élt meg az egyesület. Több okból is időszerű a visszatekintés: egyrészt még frissek az emlékek, másrészt az alapítók és a továbbvivők nemcsak alkotómunkájuk példájával hatnak, hanem erejükhez mérten továbbra is segítik a munkát. Engedje meg az olvasó, hogy személyes élményeim és tapasztalataim alapján idézzem fel az egyesület eddigi történetét.

Egy egyesület első évtizede a hagyományok teremtésének jegyében telik el. Ez segítheti az újabb sikereket, illetve biztosíthatja a folytonosságot és a megújulást. 1986-ban kerültem a kulturális nevelőtanárok nagy létszámú, országos csapatába. Abban az időben sem volt könnyű a dolgunk, rengeteg munkát jelentett a szakmunkástanulók kulturális programjait szervezni, irányítani. A mainál sokkal több országos rendezvényt, kulturális bemutatót, szakkört szerveztünk diákjainknak. Talán az elődök példája vagy diákjaink szeretete, talán a két évtized sikerei és kudarcai együtt eredményezték azt, hogy a mai napig azok közé a kevesek közé tartozom, akik még mindig kitartanak a szakiskolai diákok kulturális nevelése mellett. Változatlanul fontosnak és hiánypótlónak tartom a velük, az értük való foglalkozást, hiszen ők azok, akiknek igazán nagy szükségük van támogatásra, bátorításra, segítségre és leginkább szeretetre.

1 A szerző a SZAKE alapító tagja, vezetőségi tagja.

AZ ELŐZMÉNYEK

Az Országos Pedagógiai Intézet 1988 októberében több mint 50 kulturális nevelőtanár részvételével továbbképzést szervezett a paksi Energetikai Szakképzési Intézetben. A találkozó rendezvényei a gyakorlattá vált továbbképzési szokásoknak megfelelően folytak. Látszólag semmi nem különböztette meg ezt a tanácskozást a korábbi években megszokottaktól, mégis minden résztvevő pontosan tudta, hogy ez az összejövetel mérföldkőnek tekinthető.

A miertre két válasz is adódott: egyrészt a magyarországi politikai viszonyok éppen a változás időszakát éltek, másrészt már hónapokkal korábban elterjedt, hogy az Országos Pedagógiai Intézet profilfilsztításának egyik áldozata a szakképző iskolák tanórák kívüli nevelőmunkája lesz.

Ez a továbbképzés szerves folytatása volt az 1970-es évek közepén, az akkori Munkaügyi Minisztérium, illetve a Szakképzési Intézet által meghirdetett programnak. A kulturális nevelőtanárok továbbképzését az hívta életre, hogy 1974-ben megjelent egy rendelet, amely a szakmunkásképző iskolák számára lehetővé tette az 1000 fő tanulói létszám esetén önálló kulturális nevelőtanárok alkalmazását.

Az első kulturális nevelőtanárok 1975-ben kezdték meg munkájukat és 1988-ig évente egyre többen dolgoztak a szakmunkásképző intézményekben. Munkájukat iskolai irányítással végezték, de azt jelentősen meghatározta a Munkaügyi Minisztérium és később az Országos Pedagógiai Intézet szakmai irányítása.

1974-től az OPI elegendő pénzt kapott, a Kulturális Minisztériumtól azzal a céllal, hogy tegyen valamit a szakmunkástanulókért. Ez óriási kihívás és lehetőség volt a szervezőknek. A prosperitás éveit követték: ekkor alakultak a művészeti csoportok, nyolcféle szaktábor szerveztek, kiállításokon mutatták be a tanulók alkotásait. Számos tantárgyban vetélkedőket szerveztek, és kiadványok is készültek. Mire kiépült a rendszer, mire kibontakozott a mozgalom, fogyni kezdett a pénz. A főszervezők nem pénzügyi, gazdasági szakemberek voltak elsősorban, így nem lehettek eléggé eredményesek a források megszerzésében. Fő céljuk sokkal inkább a csapat összetartása volt, gondolván, hogy úgyis minden ezen múlik!

1980-ban kezdődtek meg a kulturális nevelőtanárok továbbképzései, melyek inkább baráti összejövetelekké váltak, semmint tudományos jellegű rendezvényekké. Munkára sarkalló, hitet adó, megtartó erőnek nevezhető találkozók voltak. Hiszen akkor is – mint ma is – meg kellett küzdeni azzal a szemlélettel, hogy egy szakmunkástanuló számára csak az a fontos, hogy elsajátítsa a szakmát.

Az akkori közös gondolkodás és tenni akarás egyik bizonyítéka, hogy 1983-tól megszervezésre került a „Magyarország az én hazám” című komplex országismereti, felmenő rendszerű, verseny. A verseny meghirdetésének gondolata 1982-re esik, amikor egy nyíregyházi továbbképzésen a „Ki tud többet a Szovjetunióról?” verseny ellenhatásaként fölvetődött egy „Magyarország vetélkedő” meghirdetésének és megrendezésének a gondolata.

A tanórán kívüli tevékenységek várható megszüntetése létalapjuktól fosztotta volna meg a kulturális nevelőtanárokat. A fenti vetélkedő említése csak egy példa, hogy a kulturális nevelőtanárok miként keresték helyüket és fennmaradásukat. Erre a folyamatra kedvező hatással voltak az 1988–89-ben Magyarországon végbement politikai változások, különösen az egyesületek létrehozását lehetővé tévő törvényi szabályozás. Mivel adott volt a jogi háttér, így 1988 őszén a kulturális nevelőtanárok paksi továbbképzésén merült fel egy önálló egyesület (szövetség) megalapítása. A továbbképzésen részt vevők közül mindenki egyetértett abban, hogy a létrehozott értékeket, eredményeinket meg kell menteni. Nem lehet hirtelen lezárni az addig eltelt 15 évet, és veszni hagyni az eddig elért eredményeket. Nem a tanári státusunkat féltettük, hanem tanítványaink kulturálódási lehetőségeiről nem akartunk lemondani.

A SZAKE MEGALKULÁSA

Az OPI átszervezése folyamán megszüntették a szakmunkástanulók tanórán kívüli nevelésével foglalkozó munkacsoportot. Éppen ezért, az 1989 májusában szervezett agárdi továbbképzésen, már minden résztvevő előtt világos volt, hogy a döntés megszületett, és a kulturális nevelés új korszaka kezdődik. Így a tanácskozás egyik központi témája egy egyesület megalakításának kidolgozása volt. A résztvevők megbízták a megválasztott elnökséget az alapszabály elkészítésével és az egyesület bejegyeztetésével, ami 1989 szeptember 14-én megtörtént *Szaktanulókért Kulturális Egyesület (SZAKE)* néven.

A SZAKE FEJLŐDÉSE

1990–91-ben kialakult az egyesület működése, és elfogadottá vált az iskolákban a tanároknál, sőt az országos intézményekben is. Erre azt lehetne mondani, hogy valódi sikertörténet, ám mégis úgy látszik, egyben az elmulasztott lehetőségek időszaka is volt. Az egyesület elnöksége és tagsága nem tudta elérni, hogy hozzájusson a működéshez szükséges ingatlanvagyonhoz, illetve forrásokhoz, például alapítványi vagy szakképzési hozzájárulás címén. Ez a „mulasztás” lényegében a mai napig rányomja bélyegét a működésre, azóta sincsenek meg a garanciák a folyamatosságra.

Nem szabad elfelejteni, hogy a kilencvenes évek eleje volt az az időszak, amikor a nagyipari háttérrel rendelkező szakmunkásképzés összeomlott. Sok helyen bezárták a gyárakat, bányákat, így az ottani szakmunkás-utánpótlást biztosító iskolákra sem volt szükség. Megfelelő forrás hiányában az egyesület alapítói fanatikus elszántsággal, gyakorlatilag ingyen szervezték a vetélkedőket, írták a forgatókönyveket, zsűriztek, szerepeltek, pénzt szereztek, és elsősorban tartották a hitet az egyesület vezetésében.

1992-ben és 1993-ban folyt a közoktatási törvény és a szakképzési törvény előkészítése, vitája. Ezeken részt vettek az egyesület képviselői, hiszen az új politikai erőknél szükségük volt egyrészt a civil szférából jövő támogatottságra, másrészt a szakmai

hozzaértésre. Az egyesület a különböző fórumokon politikai kérdésekben nem foglalt állást, de támogatta a közoktatás átalakítását, illetve a szakmunkásképzés stabilizációját és ezen belül is a kulturális nevelőtanári státus megerősítését, visszaállítását. Ez elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a már alkalmazásban lévő kollégáink státusát megmentsük, de ahhoz nem, hogy a státus megfelelő rangot is kapjon. Pedig a tanórán kívüli nevelés minden iskolában és minden történelmi korban fontos területe volt a pedagógiának, és ennek hiánya napjainkban is egyre égetőbb kérdéssé válik.

1996–97-től kezdve egyre hangsúlyosabb szerepet kapott az egyesület tevékenységében a pedagógiai és a szakmai tevékenység ellátása, például a NAT bevezetéséhez illeszkedő továbbképzésbe történő bekapcsolódás. Ezt a hangsúly-eltolódást mutatja az 1998 májusában elfogadott új alapszabály is, amely az egyesületi célokat kiegészíti a „nevelőmunkát végző pedagógusok továbbképzésével”, illetve a szakmai szolgáltatások kiterjesztésével. Az új alapszabály szerint az egyesület közhasznú tevékenységet végez, de a megfogalmazásnál kiemelt szempont volt az is, hogy az egyesület adjon lehetőséget a diákok önművelődésére és önszerveződő közösségek létrehozására.

2003-tól az oktatási törvény többszöri módosítása után, a szakképzésben jelentős átalakulás ment végbe. A hagyományos három évfolyamos, nappali tagozatos szakmunkásképzést felváltotta a 9–10. évfolyamon történő szakiskolai, illetve az erre épülő szakmai képzés. Mindemellett jelentős mértékben növekedett a szakközépiskolai oktatásban tanulók száma. Ezeket az oktatáspolitikai változásokat figyelembe véve, a SZAKE közgyűlése úgy döntött, hogy az egyesület neve a *Szakkultúratanulókért Kulturális Egyesület* helyett a *Szakmai Középiskolásokért Kulturális Egyesületre* változzon, megtartva a SZAKE rövidítést.

EREDMÉNYEK ÉS KUDARCOK

A hosszú távú eredmények közül az látszik a legfontosabbnak, hogy ha nem is olyan mértékben, mint a nyolcvanas években, de sikerült a tanórán kívüli tevékenység néhány meghatározó elemét fenntartani a szakmunkásképző intézetekben. Megmaradtak, illetve kiegészültek azok a vetélkedők és versenyek, melyeket a megalakuláskor az egyesület létrehozói fontosnak tartottak és folytatni kívántak. Az eredmények közül feltétlenül ki kell emelni a társadalmi elfogadottságot és ismertséget. Az ország minden régiójában sikerült kialakítani bázisiskoláinkat – közel 600 középiskolával állunk napi kapcsolatban –, amelyek támogatása egyik kulcsa a jövőben is folytatódó munkának. Abban, hogy egyre inkább szakmai szervezetté váljon az egyesület kiemelt feladat a szakmai továbbképzések programjainak kidolgozásában történő közreműködés, amit az akkreditált, 120 órás tanfolyamunk tematikája is segít.

Sajnos, kudarcként kell elkönyvelnünk, hogy nem sikerült olyan anyagi háttérrel és infrastruktúrával kiépíteni, amely hosszú távon is biztosíthatná az egyesület garantált működését. 1997-től folyamatosan szüntetik meg a kulturális nevelőtanári státusokat,

amit csak lassítani tudott az egyesület, de megállítani, illetve visszafordítani nem. Így sok olyan kollégát veszítettünk el, akikre nagy szükség lenne az iskolák nevelő szerepének fenntartása érdekében. Súlyos problémának ítéljük a fiatal pedagógusok bevonásának nehézségeit, főleg a jövőt illetően. Folyamatosan érzékeljük a külföldi kapcsolatok esetlegességét és a hazai nyomtatott és elektronikus sajtóban való megjelenés bizonytalanságait.

A SZAKE FŐBB RENDEZVÉNYEI

Az alábbiakban rövid ismertetést adunk néhány, a SZAKE által szervezett rendezvényről, amelyek minden évben a diákok, a tanárok, az ismerősök és a támogatók ezreit mozgadják meg a tanórán kívüli kulturális tevékenység jegyében:

- *Magyarország az én hazám*

Komplex – felmenő rendszerű – országismereti vetélkedő. Az OPI vezette időszakból – az elsőt 1982-ben rendezték meg – maradt az egyesületre, amit azóta is töretlen sikerrel szervez meg minden évben. Ez a vetélkedő képes volt túlélni a rendszerváltást és a különböző iskolai reformokat, sőt a számítógépek és az internet világában (vagy azzal együtt) is képes arra ösztönözi tanulókat százait, hogy megismerjék hazánk tájait, irodalmi, művészettörténeti és zenei értékeit. Egy vélemény a versenyző diákok köréből: „Elegem van abból, hogy mindenki lenéző sajnálkozással legyint, ha azt mondom: szakmunkástanuló vagyok. Vajon tudják-e, hogy én már bejártam az egész országot, és állíthatom, hogy ismerem művészeti, történelmi emlékeit, hogy számomra nem »térkép e táj«.”

- *Örökségünk '48*

Történelmi, felmenő rendszerű vetélkedő. Célja a reformkor és az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc eszméinek és összefüggéseinek megismertetése. A felkészülés folyamán a részt vevő tanulók játékos formában szerezhetnek bővebb ismereteket a tananyagról és az események háttéréről.

- *Európa*

Állampolgári vetélkedő, a SZAKE „legfiatalabb” versenye, amelyet 1998-tól rendez meg az egyesület évente, ugyancsak felmenő rendszerben, külön kategóriában a szakiskolai és a szakközépiskolai, és külön a gimnáziumi tanulóknak. A vetélkedő célja, hogy a diákok megismerkedjenek az európai társadalmak működésével, a klasszikus demokráciák intézményeivel, az egyén szerepével és lehetőségeivel közvetlen környezetének és országa sorsának alakításában. A verseny tartalma szorosan kapcsolódik a középiskolás társadalomismeret tantárgyhoz. Ezen a vetélkedőn is évente száznál több iskola vesz részt.

- *Diákszínhátszó fesztivál – művészeti bemutatók*
Hagyományosan és méltán népszerű rendezvény 1992-óta. Ez a művészeti fesztivál és bemutató is egyike volt azoknak a népszerű és sikeres rendezvényeknek, amelyeket még a rendszerváltás előtt szerveztünk az OPI munkatársainak támogatásával. Eddig minden évben 15-16 csoport részvételével sikerült megrendezni.
- *Diákszínhátszó Tábor*
A szakiskolákban működő diákszínhátszó társulatok eredményesebb működésében sokat segít a szintén évente megszervezett Diákszínhátszó Tábor. Az egyhetes, hagyományos „színhátszóképzőn” 30-40 diák vesz részt az országot minden részéről.
- *Országos vers- és prózamondó verseny*
Megrendezését a mosonmagyaróvári Hunyadi Mátyás Szakképző és Szakközépiscola vállalta magára, és ez az iskola ad otthont minden alkalommal a háromnapos rendezvénynek. Ezzel a versennyel az volt a célunk, hogy a fiatalok szép szavú verseket tanuljanak, és minél többen olvassanak prózai műveket is. Javuljon beszédjük, és törekedjenek a szövegek gondos, kifejező bemutatására.
- *Szakmai tanácskozások, konferenciák*
Az egyesület minden tanévben konferenciákat, továbbképzéseket szervez tanárok és diákok számára az időszerű témákban.
- *Megjelenés az interneten*
A SZAKE honlapja 2001-ben került fel az internetre, a Fővárosi Oktatástechnológiai Központ honlapjának vendégoldalaként a <http://www.fok.hu/szake/> címen. 2007-től új honlapot alapítottunk, amelynek a címe: www.gportal.hu/portal/szake.
- *Egyesületi kiadványok*
Az egyesület időszerű kiadványa, a SZAKE Híradó évente két alkalommal jelenik meg. Az egyesület kiadványa a Módszertani segédkönyv is, melynek témái között szerepel a tanórán kívüli nevelés, a diákmozgalom és a szabadidő-szervezés különböző formái az iskolában.

ÖSSZEFOGLALÁS

A húsz éve született elhatározás alapján 1989-ben megalakult Szakmunkásokért (később: Szakmai Középiscolásokért) Kulturális Egyesület mára az egyik legrégebben működő, oktatást segítő és támogató civil szervezetté vált. Megalakulásának és működésének története tanúbizonyság arra, hogy egy olyan, látszólag nem frekvenciált területen, mint a szakképzésben tanuló diákok tanórán kívüli kulturális nevelése, milyen hasznos tevékenység végezhető tisztán civil szerveződések révén, korrigálva az állam és a társadalom időnként hiányzó szerepvállalását.

Az oktatásban egyszerűbb volt a tantárgyakra helyezni a hangsúlyt, mivel a szülők is ezt igényelték. Az az igény már inkább háttérbe szorult, hogy a tanulók felismerjék, milyen nagy szükségük van a kultúrára, és a végzett szakmunkások megszokják és felnőttkorukban is igényeljék a kultúrát. Úgy gondolom, ebből az elszíntelenedett, tompa állapotból egyesületünknek sikerült az ország több iskoláját is kimozdítania.

A múltban (1989 előtt) sem volt könnyű a tanórán kívüli nevelőmunka, de úgy tapasztaljuk, hogy napjainkra mind nehezkesebbé válik. Egyesületünk megalakításakor azt hittük, hogy társadalmi szervezetként képesek leszünk olyan feladatokat is megoldani, amelyekből az állam kivonult. Mára be kellett látnunk, hogy erőfeszítéseink végesegek, nem tudunk mindent pótolni, főként a források elapadását nem. Az állam kivonulása, a magánszféra hiánya, az oktatás adminisztratív jellege, valamint az oktatás nevelés elé helyezése nagyon megnehezíti a munkánkat.

Célunk kezdetektől a szakképzésben tanuló fiatalok műveltségi szintjének emelése, kulturális és művészeti nevelése, a tehetséges, de hátrányokkal küzdő tanulók támogatása, és ez a célunk megmaradt napjainkban is.

Egyesületünk szándéka, hogy segítsük azokat a nevelőket, akik a szakiskolában, a szakközépiskolában, a kollégiumokban tanórán kívüli neveléssel foglalkoznak. Befejezésül álljon itt egy idézet az egyesület egyik alapító pedagógusától: „A tudás, a szeretet »a magam megmutatása« csak azokon a pedagógusokon múlik, akik ezt magukban hordozzák. Akik vállalják a mostani 40 órás munkahét mellett is az ott-létet a programokon a diákjaikkal. Csak remélni tudom, hogy a pályánkra lépő fiatalok közül néhányan ugyanannyira ki vannak éhezve az általunk megélt gyötrelmesen szép sikerekre, eredményekre, mint mi voltunk.”